

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

בבא קמא סוגיה טז (דף ח ע"ב): מכר לוקח ללוקח שני

הקדמה קצרה: הגמרא עוסקת בדיון שיעבוד קרקעות וגבייתן אצל לקוחות. הקרקעות מתחלקות לשלושה סוגים על פי טיבן: עידית (הטובה ביותר), בינונית וזיבורית. לבעל חוב יש זכות לגבות מבינונית. ישנה תקנה דרבנן (שתיקנה לטובת הלקוחות) שלא גובים מקרקעות משועבדות (כלומר שנמכרו ללקוח) במקום שיש בנות חורין (כלומר שנשארו קרקעות אצל בעל הקרקע). קרקעות בנות החורין הללו נקראות "אחרונות", גם כאשר הן נמכרות אחר כך - כלומר מהן גובים לפני האחרות, גם אצל לקוחות. סוגייתנו עוסקת בדיון קרקעות שנמכרו ללוקח ראשון והוא מכר את חלקן ללוקח שני.

א. נע"ן בגמרא בבא קמא דף ח ע"ב במקרה של לוקח ראשון שמכר ללוקח שני את הבינונית, ונשארה אצל הראשון עידית וזיבורית. ונראה את רש"י שם ד"ה "רצה" (שני הדיבורים).

אמר רבא: ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון והלך שמעון ומכר שדה אחת ללוי ובא בעל חוב דראובן, רצה מזה גובה רצה מזה גובה. ולא אמרן אלא דזבן בינונית, אבל זבן עידית וזיבורית לא, דאמר ליה "להכי דייקי וזבני עידית וזיבורית, ארעא דלא חזיא לך". ואפילו זבן בינונית נמי, לא אמרן אלא דלא שייך בינונית דכוותיה, דלא מצי אמר ליה הנחתי לך מקום לגבי שמעון. אבל שייך בינונית דכוותיה גבי שמעון, לא גבי מיניה, דמצי אמר ליה "הנחתי לך מקום לגבות ממנו".

רש"י:

רצה - מלוי גובה אותה שדה, דאמר ליה "שיעבודי שקלת".

רצה - משמעון גובה מזיבורית, דאמר ליה "את בעל דברים דידי את, דשקלת כולהו נכסי דראובן".

1) מה יכול בעל חוב לצפות מן הראשון ומה מן השני, ולמה?

ב. נע"ן עתה בפסיקת ההלכה הנובעת מסוגייתנו, בשו"ע ח"מ סי' קיט סעיף א, בדברי המחבר והרמ"א:

שולחן ערוך חושן משפט הלכות אפותיקי סימן קיט סעיף א

ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון, בבת אחת, וחזר שמעון ומכר שדה אחת ללוי, והיא בינונית, ולא נשאר בינונית אחרת ביד שמעון, ובא בעל חוב לגבות, רצה גובה מבינונית שביד לוי, רצה גובה ממה שביד שמעון. אפילו לא נשאר בידו אלא עידית, יכול לגבות ממנה. במה דברים אמורים שגובה מלוי? כשלקח בינונית אבל אם לקח עידית או זיבורית, אינו יכול לגבות ממנו.

דמ"א: ויש אומרים דגובה מן הזיבורית שביד לוקח שני, אם לא נשאר ביד הראשון רק עידית (המ"מ פ"ט ממלוה בשם הרמב"ן והרשב"א).

וכן אם נשאר בינונית ביד שמעון, אינו יכול לגבות מלוי, אפילו אם לקח בינונית. וכל זה לא איירי אלא בשקנאם שמעון בבת אחת, אבל אם קנאם זה אחר זה, וקנה זיבורית באחרונה, אינו גובה מלוי.

2) מה הדין לפי המחבר ולפי הרמ"א, כאשר נשארה רק עידית

ביד הלוקח הראשון וזיבורית ביד הלוקח השני?

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

ג. כדי להבין יותר טוב את הרמ"א, נעיין בדברי הסמ"ע (מאירת עיניים) שם ס"ק ח:

דגובה מן הזיבורית כו'. פירוש, אם ירצה הבעל חוב, וכן כתב בעל מגיד משנה בהדיא, אם "ירצה"... והטעם, דכיון דלא היה ביד שמעון אלא עידית וזיבורית, נמצא דשעבודו דבעל חוב היה על הזיבורית במקום עידית שעמו, ויש לזיבורית זה דין בינונית, דרצה מזה גובה רצה מזה גובה. נמצא דלא פליג האי יש אומרים דכתב מור"ם (הרמ"א) אמה (על מה) שכתב המחבר לפני זה, וק"ל.

3) מה סוכר הרמ"א לפי הסמ"ע ומה הטעם?

4) האם ישנה מחלוקת בדבר בין המחבר לרמ"א?

ד. נחזור עכשיו לדברי רש"י בד"ה "רצה" (השני).

5) ד"ק בדברי רש"י האם יכול לטעות מן עידית de הראשון?

ה. נראה עתה את דברי הרא"ש פרק א סימן ד:

ד [דף ח ע"ב] אמר רבא ראוון שמכר כל שדותיו לשמעון בשטר אחד והלך שמעון ומכר שדה אחת ללוי. ואותה שדה בינונית היתה ולא נשאר ביד שמעון בינונית אלא עידית וזיבורית. ובא ב"ח דראובן רצה מבינונית שביד לוי גובה ולא מצי למימר הנחתי לך מקום לגבות אצל שמעון רצה משמעון גובה מזיבורית דאמר ליה את בעל דין דידי את, [דאת] שקלת כולהו נכסי מראובן. ומשמע בשביל שמכר שמעון בינונית ללוי הוא דנוטל ב"ח זיבורית הנשאר ביד שמעון בע"כ דשמעון. ולא מצי שמעון למימר ליה "לך אצל שיעבודך שביד לוי" משום דאמר ליה ב"ח "את בעל דין דידי, כי לקחת שיעבודי מראובן ואתה הרחקת שיעבודי ומכרת ללוי, איני רוצה לטרוח וללכת אחרי לוי, אלא אקח זיבורית הנמצא בידך". אבל אם לא מכר בינונית, אין הב"ח יכול ליקח זיבורית בעל כורחו דשמעון, משום דמצי א"ל "קרקע זו חביבה לי, איני רוצה להוציאה מתחת ידי", ולא שייך למימר הכא "א"כ הורעת כחו של ב"ח אצל [זיבורית]" כדפרישית לעיל. ודוקא פרש"י דרצה גובה מזיבורית שביד שמעון, אבל מעידית לא גבי, אף ע"ג שהרחיק שיעבודו, דשמעון נכנס תחת ראובן בכל זכות שהיה לו בשדותיו, וכשהיו ביד ראובן אם מכר בינונית, ב"ח גובה מזיבורית, הוא הדין שמעון נמי. מיהו צריך לדקדק אם מכר בינונית וזיבורית ושייר עידית ביד שמעון, אי מצי גבי מעידית, כי מה שפרש"י רצה גובה משמעון מזיבורית איכא למימר בדאית ליה לשמעון עידית וזיבורית, אבל אי לא אישתייר גביה אלא עידית, גבי מינה, כיון דהרחיק שיעבודו, או דלמא מהאי טעמא דהרחיק שיעבודו לא נייפה כח ב"ח כל כך ליטול יותר מדינו, כיון ששיעבודו ביד לוי. ובדבר זה יפה כח שמעון מכח ראובן, דאילו ראובן אם מכר בינונית וזיבורית, גבי ב"ח מעידית הנשאר ביד ראובן, משום דאין יכול לגבות שיעבודו מן הלוקח משום דאמר ליה הנחתי לך מקום לגבות הימנו, אבל בנידון זה דלא מצי אמר ליה הנחתי לך מקום לגבות הימנו, איכא למימר דשקיל ב"ח שיעבודו שביד לוי. מיהו נראה כיון ששמעון לקח כל שיעבודו של ב"ח אין לבעל חוב לטרוח ולחזור אחר לקוחות אחרים אלא כל הנמצא ביד שמעון יקח ואפילו עידית.

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

6) מה הטעם על פיו יכול הצל חוב לקחת את הזיבורית שביד
הלוקח הראשון, כאשר נשאר אצל צדית וזיבורית, ומכר
בין אותיות?

7) מה הדין אם לא מכר בין אותיות, האם אם אז יכול לקחת את
הזיבורית?

8) מה הדין אם נשארו אצל ראשון צדית וזיבורית, האם יכול
לקחת צדית?

9) מה הדין לפי הרא"ש אם נשארו אצל הלוקח ראשון רק
צדית? מה יסבור רש"י בזה?

1. נעיין עתה בים של שלמה בבא קמא סי' יז:

ים של שלמה בבא קמא פרק ראשון סימן יז

... והרא"ש שפ"י לעיל שאין מחויב הלוה ליתן לו זיבורית אם ירצה ואין שייך
בכאן הורעת כחו כו' מפרש הכי שב"ח גובה משמעון מזיבורית משום דא"ל
הרחקת שעבודי ומכרת ללוי ואיני רוצה להטריח אחר לוי. ומהאי טעמ' אפילו לא
נשאר אצל שמעון רק עידי מ"מ רצה ב"ח גובה ממנו מהאי טעמ' דהרחקת
שעבודי.

אבל לפי מה שכתבתי לעיל שהב"ח לוקח זבורית בע"כ דלוה משום שלא יהא
הורע כוח א"כ אין לנו חלק בטעמו של הרא"ש הרחקת שעבודי כו'. ומניין לנו
לבדות סבר' מעצמ' בלי ראייה. ותמיה לי על הרא"ש שכתב ומה שפירש רש"י
רצה משמעון גובה מזבורית יכול להיות בדאית ליה גם כן עידית, אבל אי לית
ליה אלא עידית לחוד גובה אף מן העידית עכ"ל. והלא רש"י לא פירש הסוגיא
לעיל גבי הורע כחו כמוהו. אם כן ממילא לא צריכא ליה טעמא דהרחקת שעבודי.
ואם כן בודאי זבורית דנקט רש"י כפשוטו, אבל אם לא היה לשמעון זבורית אינו
גובה ממנו כי עיקר הטעם שגובה משמעון משום הורע' כח כדלעיל. וכן פירש ר"ן
בהדיא כדברי...

והשתא הוה מסקנא דפיסקא הכי שמעון שקנה ג' נכסי דווקא בבת אחת ומכר
בינונית ללוי אזי גובה ב"ח מלוי אם ירצה מאחר שאין בינונית לשמעון. או אם
ירצה משמעון הזבורית. אבל לא עידית אפילו לא היה לו זבורית. ואי לא מכר
ראובן הג' שדות בבת אחת לשמעון. רק בזה אחר זה ואחר כך מכר שמעון אחת
ללוי אפילו בינונית יכול לוי לדחות הב"ח לאותו השדה שקנה שמעון באחרונה
כמו שהיה יכול לדחות הב"ח לאותו שדה ואפילו אם השדה שקנה שמעון
באחרונה היא עידית מ"מ יכול לוי לדחות לאותו שדה כמו שאם היה שמעון
רוצה כו'.

עמותת תורה אחרי צבא

לשילוב תורה בחיי המעשה

10) למה היט fe fe חולק על הרא"ש?

11) למה לשיטתו רש"י לא סובר כדברי הרא"ש בצנין הצידיית?

12) באיזה מקרה לפי הי"ש"ע יוכל בצל חוב לזכות מצידית
אצל לוקח ראשון?

ז. נראה עתה שדברי הי"ש"ש לכאורה מוקשים מגמרא בכתובות. נעיין בכתובות צב ע"א וברש"י שם ד"ה "רצה מזה" וכו':

רש"י כתובות דף צב עמוד א

רצה מזה גובה רצה מזה גובה - וכדמסיים ואזיל דזבן לוי משמעון בינונית ששעבוד בעל חוב עליה ולא שבק בינונית משל ראובן אצל שמעון הלכך רצה לגבות משמעון עידיית גובה דאמר ליה אתה לקחת כל השדות ונכנסת תחת ראובן להשתעבד לחובי וכל זמן שאמצא משל ראובן אצלך כלום לא אטריח את לוי שהניח לי מקום לגבות.

13) מה קשה משם על דברי הי"ש"ע?

ח. נעיין עכשיו בדברי תפארת שמואל על הרא"ש סימן ד, ס"ק ד:

תפארת שמואל סימן ד, ס"ק ד

(...) ויש לתמוה על הרא"ש דלא ראה דברי רש"י בכתובות ויותר יש לתמוה ארש"ל ביש"ש שהשיג עליו גם כן וס"ל דלעולם אין יכול לגבות העידיית לרש"י אפילו אין לשמעון אלא עידיית וז"א וכמ"ש רש"י להדיא אכן כדי שלא יהיו דברי רש"י סותרים זה את זה כדאי הם דברי הרא"ש ז"ל לסמוך עליהם ודלא כרש"ל ודלא כמ"ש לדעת רש"י ודו"ק.

14) מהי תמיהתו על הרא"ש ומהי תמיהתו על הי"ש"ע?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל".

תשובות

- 1) מן הראשון יכול לקחת זיבורית בטענת "את בעל דברים דידי את". מן השני יכול לקחת בינונית בטענת "שיעבודי לקחת".
- 2) לפי הרמ"א משמע שגובה מן הזיבורית שביד הלוקח השני ולא מן העידית שאצל הראשון. ואילו לפי המחבר לא גובה מן הזיבורית של השני, ומשמע שגובה מן העידית של הראשון.
- 3) משמע לפי הסמ"ע שמה שאמר הרמ"א שגובה את הזיבורית מן השני זה רק אם ירצה, ולכן יכול לגבות עידית מן הראשון. והטעם הוא שכאשר ישנה רק זיבורית ועידית, הזיבורית נחשבת כבינונית, ולכן יכול לקחתה אף כאשר היא ביד הלוקח השני.
- 4) משמע שאין מחלוקת.
- 5) משמע שרק מן הזיבורית גובה.
- 6) משום "הרחקת שיעבודי".
- 7) אז לא יכול לקחת זיבורית בעל כורחו של לוקח ראשון, משום "זו חביבה עלי".
- 8) לא יכול לקחת עידית אם יש גם זיבורית.
- 9) לפי הרא"ש יכול לקחת את העידית וזו גם דעת רש"י לשיטתו. הטעם הוא שאין לבע"ח לטרוח עד הלוקח השני אם יש מה לגבות אצל הראשון.
- 10) משום שאין לו טעם "הרחקת שיעבודי", וא"כ אם הבינונית אצל לוקח שני חייב ב"ח ללכת אליו ולא לקחת עידית.
- 11) משום שרש"י לא פירש כרא"ש בסוגיה הקודמת, א"כ אינו סובר שמותר לו לקחת עידית אצל לוקח א' במקום בינונית אצל לוקח ב'.
- 12) במקרה שהמוכר מכר ללוקח א' את העידית אחרונה, ולוקח א' מכר ללוקח ב' את הבינונית, אז יכול לוקח ב' לדחות את ב"ח לעידית של לוקח א'.
- 13) רש"י אומר במפורש שיכול לגבות מן העידית אצל לוקח א'.
- 14) תמיהתו על הרא"ש שלא הביא את רש"י בכתובות, ועל היש"ש שסותר את דברי רש"י שאמר דברים מפורשים בכתובות.